

Àngel Guimerà

Visat núm. 15
(abril 2013)

by Joan Martori

Les tendències iconoclastes de Salvador Dalí conduïren el pintor empordanès a què en un dels seus actes d'autoafirmació personal i d'escola hagués titllat Guimerà de porc, pederasta i pelut en una de les seves conferències.

Uns anys abans d'aquell acte d'histrionisme cultural, el 1928, Dalí, juntament amb Lluís Montanyà i Sebastià Gasch, havien signat el *Manifest Groc*, en el qual es denunciava, sense cap mena de cortesia, la cultura política hegemònica del moment per inadequada a les exigències de renovació que reclamaven aquells tres agitadors, investits d'*enfants terribles*, per tractar-se, segons ells, d'una cultura perillosa, falsa i adulterant, tot reclamant una altra d'eficient i necessària. L'apartat de denúncies d'aquell programa, que significà el primer manifest surrealista català, s'encapçalava, quatre anys després de la mort de l'insigne dramaturg, amb el rebuig agressivament expressat de «la influència sentimental dels llocs comuns racials de Guimerà». Al seu torn, l'aparell crític de la política cultural noucentista, que havia utilitzat mecanismes propagandístics potents i curosament engranats, també havia carregat les tintes cap a la significació de l'obra de Guimerà. Aquestes dues concepcions enfrontades s'autoafirmaven per la deformadora visió del llegat d'una tradició, la de l'obra de Guimerà, que se seguia mantenint viva i que, anys a venir, recolliria una generació d'intel·lectuals per construir una altra consideració que, en aquest cas, s'encarregués d'encimbellar la imatge de l'autor de *Terra baixa*. La figura de Guimerà s'acabà convertint en un correlat subjectiu, en una mena de creador i apòstol, en un home-símbol a mans d'una generació d'estudiosos, de la qual en seria una mostra la imatge de la figura de Guimerà que es destil·là en els treballs, importants per altra banda, que, amb el pas del temps, li acabà dedicant Josep Miracle. El desenfocament d'aquestes tres imatges de Guimerà, amb els matisos corresponents, hauria trobat el seu fonament en la pedra fundacional que significà l'homenatge que el 1909 es tributà a Guimerà, l'obra del qual havia connectat amb les bases nacionalistes del país. Una iniciativa, la de l'homenatge, que posà en escena el que podríem anomenar mite Guimerà, en aquest cas a mans dels modernistes.

Xavier Fàbregas, a partir dels seus estudis de l'obra teatral de Guimerà, en la dècada dels setanta i vuitanta del segle passat, inicià una via d'aproximació més crítica cap a l'obra del nostre autor i, per tant, més allunyada de la seva mitificació. És a partir de la dècada dels noranta, sense menystenir aportacions anteriors (la Nadala de la Fundació Carulla del 75, per exemple), que la Universitat inicià el camí cap a la construcció pretesament rigorosa d'una visió més acadèmica de la figura i l'obra del nostre autor.

L'any 1995, amb motiu de la celebració del cent cinquantenari del naixement d'Àngel Guimerà, vaig publicar un estudi sobre *La projecció d'Àngel Guimerà a Madrid...* amb el propòsit d'incardinar-lo en

aquell nou camí a què he fet referència. En aquella monografia vaig aportar informació sobre les traduccions a l'espanyol de l'obra teatral de Guimerà. Ara que reviso la documentació que sustentava aquella investigació, la publicada però també la inèdita, crec que aquesta qüestió és mereixedora d'una atenció més focalitzada. En aquests papers tocaria d'apuntar, si més no, unes idees que fixessin l'atenció en aspectes més concrets com ara la dimensió de Guimerà com a traductor de la seva obra teatral a l'espanyol i les diferents estratègies que seguí quant a política de traduccions d'obra pròpia. És a dir, focalitzar l'anàlisi en la dimensió d'autotraductor de Guimerà, per una banda, tot formant part d'una estratègia que comptà amb firmes de prestigi per suplantar les seves traduccions. I per una altra, assenyalar els moments en què cedí les traduccions a dramaturgs que coneixien el català. Ambdues maneres de treballar es posaren al servei d'un únic objectiu: vendre de la millor manera possible la seva producció en l'àmbit de la indústria teatral espanyola.

Abans, però, crec important assenyalar dues qüestions. Una, que la llengua materna de Guimerà era l'espanyol. La seva mare, amb qui l'autor mantingué un estret vïncle emocional, havia nascut com ell mateix a les Illes Canàries. Així com Narcís Oller i tantes figures representatives de la Renaixença, Àngel Guimerà s'introduí en el món literari amb obra escrita en espanyol. Una altra qüestió ben diferent és que la seva entrada en el món de la literatura catalana, tot utilitzant una llengua que se li havia fet revessa de retorn al Vendrell, la fes de la mà d'un bon amic seu, Jaume Ramon i Vidales, qui el connectà amb La Jove Catalunya. Però el que sembla prou clar és que molt probablement la llengua vehicular de la llar dels Guimerà-Jorge hauria estat l'espanyol. Si més no s'hi devien utilitzar ambdues llengües, la catalana i l'espanyola. Amb aquesta observació volem posar de manifest com l'espanyol mai no va ser per a Guimerà una llengua estrangera. Quedi clar, doncs, que l'espanyol no només fou una llengua que Guimerà coneixia per raons educatives i, en definitiva, d'entorn, sinó que el nostre autor hi estigué emocionalment vinculat perquè es tractava de la llengua de la seva mare.

Una segona qüestió preliminar apunta també cap a les vivències d'infantesa i de joventut de Guimerà. El seu pare, propietari d'una petita explotació vitivinícola, es dedicà al comerç del vi. El seu *modus vivendi* el portà a eixamplar horitzons comercials tot establint-se a les Illes Canàries, on conegué la que acabaria convertint-se, ves per on, en la mare d'un clàssic universal de la literatura catalana. Queda apuntada, així, la influència del món comercial en les etapes de formació de Guimerà que haurien determinat la seva manera d'entendre la vida.

Un assumpte ben diferent és el fet que un nouvingut, nascut com a fruit de la relació d'una parella de fet a meitat del segle XIX, com ho va ser Guimerà, arribà a ser reconegut com un referent per una societat amb una moral social sovint encofornada com la que li tocà de viure. No debades els fantasmes del fill bord i els que encarnen la condició de mestís transiten per l'obra dramàtica de Guimerà com a fruit d'unes obsessions literàriament codificades en un entorn que esdevé hostil per a la seva realització com a persones. En un altre moment, creiem, convindria reflexionar sobre el fet com aquests elements diferenciadors, constitutius dels personatges de l'obra teatral de Guimerà, adoben el patetisme que suposa l'inevitable enfrontament entre la recerca de satisfacció del seu desig i un medi social que els aboca a una fugida endavant o a un simbòlic sacrifici. I com aquest conflicte entre individu i societat recreat en escena esdevé el més productiu del millor Guimerà. Intuïtivament, i aquí rau un dels seus mèrits, Guimerà fou un bon escenificador de conflictes en escena. I gran part d'aquesta intuïció tingué molt a veure amb la seva experiència personal.